

Tadijanovića, Ivana Velikanovića,
Marijana Lanosovića, Bernardina
Leakovića, Matije Petra Katančića,

Marijana Jaića i drugih autora zaslužuju
suvremenu (re)valorizaciju.

Diana Stolac

UNUTARJEZIČNI I MEĐUJEZIČNI ASPEKT POREDBENE FRAZELOGIJE

Željka Fink-Arsovski, POREDBENA
FRAZELOGIJA: POGLED IZVANA I IZNUTRA,

(FF press, Zagreb 2002.)

Frazeologija kao jedna od mlađih lingvističkih disciplina, počela se iz leksikologije izdvajati tek sredinom proteklog stoljeća nakon objavljivanja pionirskog rada Viktora Vladimiroviča Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*. Brojni su teorijski radovi i rječnici u ruskoj lingvistici, a ubrzo i u ostalim slavenskim jezicima potpomogli emancipaciju frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. U Hrvatskoj se frazeologija počela proučavati početkom 70-ih godina. Primjenjujući ruske teorijske postavke na hrvatsku frazeologiju Antica Menac pokrenula je istraživanje frazeologije u hrvatskome jeziku i sa svojim suradnicima inaugurirala prepoznatljivu *Zagrebačku frazeološku školu*. Istaknuta i vrlo produktivna predstavnica te škole rusistica je Željka Fink-Arsovski, autorica mnoštva priloga o komparativnoj, a u novije doba i kognitivnoj rusko-hrvatskoj frazeologiji. Za njezinu se knjigu *Poredbena frazeologija* s pravom može reći da je

prva knjiga o teoriji i praksi u frazeologiji suvremenoga hrvatskog jezika, jer su spoznaje o frazeologiji koja zaokuplja više hrvatskih lingvista dosad objavljivane u stručnim časopisima i zbornicima. Naslovu knjige *Poredbena frazeologija* imanentna je dvojnost, koju razrješava podnaslov - *pogled izvana i iznutra*. Priručnik obrađuje, naime, jedan frazeološki tip, tzv. poredbene frazeme, i kontrastira taj tip frazema u hrvatskome s odgovarajućim frazemima u ruskome jeziku.

U uvodnom dijelu knjige autorica definira višeznačni naziv frazeologije, kao lingvističke discipline koja se bavi ustaljenim izrazima čvrste strukture i frazeologije kao ukupnosti frazema raspoređenih prema različitim kriterijima: prema sastavnicama kojeg semantičkog polja (primjerice zoonimna i somatska frazeologija), prema podrijetlu i proširenosti uporabe (internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija), prema vremenskoj raslojenosti (arhaična frazeologija), prema područnoj

raslojenosti (dijalektna i regionalna frazeologija) i prema zastupljenosti kod pojedinih pisaca. U okviru frazeologije, shvaćene u drugom značenju, proučavaju se različite strukture frazeoloških tipova: glagolski, imenički, poredbeni i drugi frazemi.

Glavni je dio knjiga podijeljen u dva osnovna dijela. U prvome je dijelu raščlamba, u drugome rječnik. Nakon teoretskog pregleda osnovnih značajki frazema, poredbeni se frazemi hrvatskoga jezika raščlanjuju sa strukturnog, paradigmatškog, sintaktičkog, semantičkog i konceptualnog stajališta. Na potonjim se razinama hrvatski poredbeni frazemi kontrastiraju s odgovarajućim frazeološkim tipom u ruskome jeziku.

Iako autoricu zanima samo jedan strukturni tip - poredbeni frazemi, u uvodnom dijelu prikazuje relevantne razredbene postavke suvremene frazeologije. U pregledu osnovnih značajki frazema, kao što su najmanje binarna, čvrsta struktura, cjelovitost značenja, ustaljenost, reproduktivnost, autorica uz ekspresivnost i konotativnost posebnu pomnju kao imanentnom obilježju frazema pridaje desamentizaciji, tj. semantičkoj preoblici jedne ili svih frazemskih sastavnica.

Glavni dio knjige o poredbenim frazemima autorica otvara kraćim poglavljem *Poredba i poredbeni frazemi* (10-11) u kojem poredbene frazeme razgraničava od slobodnih poredbenih veza. Poredbeni se frazemi u načelu lako otkrivaju jer su na strukturnoj razini istovjetni s poredbama i sastoje se od tri člana: *comparandum* (dio A),

comparatum (dio B) i *tertium comparationis* (dio C). U razgraničenju poredbenih frazema i slobodne poredbene veze bitni su ustaljenost i reproduktivnost. Poredba podrazumijeva približavanje dvaju pojmova po nekoj semantičkoj sličnosti, pri čemu se manje poznato svojstvo približava poznatijem. Drugim riječima, dio A i dio C moraju imati identičan najmanje jedan sem. Taj je odnos članova A i C nužan u poredbenim slobodnim vezama, a nije u frazemima. U poredbenim frazemima poredbeni član ima drugu funkciju: njime se jedan pojam želi okvalificirati, učiniti ga poznatim dovođenjem u vezu po nekom svojstvu s poznatijim pojmom u kojem je to svojstvo vrlo izraženo ili bar općepoznato. U poredbenom se frazemu najčešće intenzivira značenje člana A. Slobodna se poredbena veza spontano stvara u govoru, poredbeni se frazemi reproduciraju u zadanome obliku.

U poglavlju naslovljenu *Strukturni aspekt poredbenih frazema* (12-20) uz one tipične trodjelne poredbene frazeme autorica uvodi i dvodijelne. Iako u njima nije formalno izrečen dio A, taj je dio kontekstualno ili situacijski razumljiv, pa se zbog redundancije može izostaviti. Iako formalno neizrečen, to je najvažniji član poredbe pa u frazeologizaciji najčešće ostaje izvan desamentizacije. Iako dvočlanim poredbenim frazemima strukturno gledajući izostaje jedan član, oni ipak ispunjavaju svoju ulogu usporedbe nečega s nečim preko nečega. Ti frazemi nemaju fiksni dio već se mogu vezivati za više njih. Takva je poredbena struktura nesamostalna i valja je promatrati u kontekstu ili situaciji. Bitna

je razlika između trodjelnih i dvodijelnih poredbenih frazema stupanj desemantizacije. Trodjelni poredbeni frazemi svoju frazeološkičnost ostvaruju općepoznatom slikom izraženom dijelom C, a u dvodijelnima je taj dio obvezatno desemantiziran i popunjen novim značenjem. Na toj bitnoj razlici u semantičkom statusu članu C, autorica u strukturnoj podjeli poredbenih frazema uz trodjelne frazeme uvodi i analizira dvodijelne frazeme. Poredbene frazeme sa stajališta strukture razvrstava prema sintaktički nosivoj riječi: Trodjelni se tip klasificira prema vrsti riječi dijela A, a dvodijelni prema vrsti riječi dijela C. Trodjelni je strukturni tip poredbenih frazema u korpusu najbrojniji. Izostaju dakako frazemske tipovi poznati pod nazivom fonetske riječi, a skupovi riječi (frazemske sintagme) prevladavaju nad frazemskim rečenicama. Unutar skupova riječi po brojnosti se ističu glagolski frazemi, potom pridjevski, priložni, imenički i zamjenički. Dvodijelni je strukturni tip poredbenih frazema brojčano malo zastupljen, a izražen je uglavnom skupom riječi, rjeđe fonetskom riječju. Prema vrsti nosive riječi prevladavaju imenički frazemi. U trodjelnim poredbenim strukturama kategorijalno značenje reproducira pojavnost dijela A (*vrtjeti se kao na žeravici* 'biti jako nestrpljiv/uznemiren, *miran kao bubica* 'potpuno miran, neprimjetan'). Dvodijelne strukture imaju pridjevno i priložno kategorijalno značenje (*kao pokisla kokoš* - 'utučen, potišten, uvrijeđen', *kao od brda odvaljen* - 'jako snažan', *kao dvaput dva* - 'sigurno, svakako, pouzdano, jednostavno', *kao u*

priči - 'neobično, nestvarno' itd.).

U poglavlju pod naslovom *Paradigmatičnost poredbenih frazema* (21-25) autorica najprije razgraničava pojmove paradigmatičnost i varijantnost koji se svaki na svoj način tiču promjenjivosti frazema. Pod varijantnošću se misli na promjenjivost frazemske oblika neovisno o kontekstu, a pod paradigmatičnošću na promjenjivost oblika pojedine frazemske sastavnice u zavisnosti o kontekstu. Autorica načelno razlikuje nultu paradigmatičnost, djelomičnu paradigmatičnost i potpunu paradigmatičnost. Nulta se paradigmatičnost tiče frazema u okamenjenom obliku (*kao na iglama, kao u snu, tiho kao u crkvi, mrak kao u rogu*). Djelomična je paradigmatičnost uvjetovana morfološkim ili semantičkim čimbenicima (*kao ludi/lude/lud, pušiti kao Turčin*). Potpuna bi paradigmatičnost predstavlja mogućnost neograničenog mijenjanja frazema u skladu s gramatičkim značajkama njegovih sastavnica. Prva su dva tipa u knjizi podrobno obrađena. Treći tip nije elaboriran i uprimjeren. Iako autorica izrijekom ne govori o tome, može se pretpostaviti da je potpuna paradigmatičnost ograničena prirodom frazema.

Poglavlje *Sintaktički aspekt poredbenih frazema* (26-28) govori o rečeničnoj funkciji poredbenih frazema uvrštenih u diskurs. Pri određivanju moguće funkcije bitno je "uvrštavanje frazema u pojedina kategorijalna značenja koja, uz semantički aspekt, direktno upućuju na nju" (str.26).

U poglavlju *Semantički aspekt poredbenih frazema* (29-36) autorica posvećuje pozornost semantičkom odnosu dijela A i dijela C i stupnju desemantizacije. Ona razrješava pitanja koliko je koji dio poredbenih frazema desemantiziran, jesu li sastavnice poredbenih frazema desemantizirane na jednak način kao i u ostalim tipovima frazema. Iako je teoretski moguće da su desemantizirana oba dijela, autorica u korpusu pronalazi samo dva poredbena frazema u kojima je desemantiziran dio A: *gol kao crkveni miš* i *gol kao repa*, oba sa značenjem 'siromašan'. Zanimljiva je razlika između poredbenih frazema i drugih frazeoloških tipova koja proizlazi iz načina desemantizacije sastavnica: u poredbenim se frazemima frazeološko značenje ne gradi na semantičkome talogu, već na "slikovitosti, izrazitoj ekspresivnosti te jako izraženom konotativnom značenju" (str. 29). Pritom dio C ima ulogu naglašavanja značenja dijela A (*točan kao urica*) na osnovi slike i iskustvenog poimanja stvarnosti, znanja o predmetu, pojavi, običajima, tradiciji, kulturi, neovisno o tome koliko je logična ili nelogična veza između dijela A i dijela C. Neprozirnost motivacije u nastanku nekih poredbenih frazema vezana je za leksičko nerazumijevanje pojedinih sastavnica (*ružan kao akrap*, *glup kao ćuskija*) ili nenalaženja sema zajedničkog dijelu A i dijelu C (*pijan kao majka*). Iako se između dijela A i dijela C očekuje logična značenjska veza, autorica pronalazi primjere frazema u kojima je veza dvaju dijelova neprozirna, npr. *glup kao ponoć*, *jasno kao pekmez*, *gluh kao*

top. Autorica drži da je riječ o prividnoj nelogičnosti i pretpostavlja da je riječ o starim frazemima za razumijevanje kojih je pored slike koju nose važna i situacija koja pridonosi oblikovanju frazeološkog značenja. U tim je frazemima današnjem govorniku zbog vremenskog odmaka teško otkrivanje logične značenjske veze. Govoreći o desemantizaciji kao nužnom uvjetu u frazeologizaciji autorica problematizira pripadnost poredbenih frazema užoj ili široj frazeologiji. Poredbeni trodijelni frazemi koji djeluju putem slike, konotacije i asocijacije nisu nužno desemantizirani. U tom slučaju pripadaju široj frazeologiji. Dvodijelni poredbeni frazemi s potpunom desemantizacijom pripadaju užoj frazeologiji. Dvodijelni frazemi koji su strukturno fonetske riječi na razmeđi su uže i šire frazeologije.

U opsegom najvećem poglavlju *Konceptualna analiza poredbenih frazema* (37-80) autorica uvodno obrazlaže osnovne postavke kognitivne semantike. 'Budući da velika većina frazema izvire iz različitih oblika metafora, upravo je frazeologija pogodna za stvaranje tzv. *konceptata*, u kojima se frazemi tematski odnosno konceptualno grupiraju dajući nam priliku za analizu semantičkih taloga na bazi kojih je formirano frazeološko značenje' (str. 37).

Preciznom konceptualnom obradom autorica je zahvatila dvije skupine poredbenih frazema, one koji se odnose na čovjeka, njegove fizičke i psihičke osobine, potom na poredbene frazeme koji se tiču predmeta, te priložila popis poredbenih frazema hrvatskoga i ruskoga jezika prema redoslijedu

prethodne obrade. Popis je strukturiran u dva stupca. Lijevi stupac čine hrvatski poredbeni frazemski, desni stupac odgovarajući ruski frazemski. Iz naporednog se navođenja očituju odnosi podudarnosti u poredbenim frazema tih dvaju jezika. Popunjena mjesta daju sliku o nacionalnojezičnoj podlozi pojedinih koncepata, a motivacijsku podlogu frazema u nekim primjerima olakšava usporedba dvaju slavenskih jezika.

Knjiga sadrži priručni rječnik hrvatskih poredbenih frazema s oko 600 natuknica. Autorica navodi kako joj nije namjera da rječnikom dade potpuni popis poredbenih frazema, već mu je svrha oprimjerenje jednoga frazemskog tipa. Radi kontrastiranja s hrvatskim frazemima priručnik sadrži rječnik ruskih frazema korištenih u raščlambi i obradi toga frazemskog tipa. Oba su rječnika strukturirana prema osnovnoj riječi u dijelu C poredbenih frazema. Knjiga je opremljena popisom frazeološke literature s više od stotinu bibliografskih jedinica, popisom rječnika i priručnika,

te popisom književnih djela iz kojih su ekscerpirani primjeri.

Knjiga rješava mnoge dvojbe, otvara nova pitanja i argumentirano nudi rješenja. Kompleksno aspektiranim pristupom autorica revidira postavke u frazeologiji koje su posljedica jednostrana sagledavanja frazema, bilo na strukturnoj bilo na semantičkoj razini. U tom smislu kao novinu i posebnu važnost ove knjige treba istaknuti sintaktički aspekt frazema i uvažavanje kategorijalnog značenje frazema koje se u hrvatskoj lingvistici često zanemarivalo i miješalo sa strukturnim aspektom frazema. Iako obrađuje samo jedan frazemski tip, slojevito zahvaćen i promatran u međuzavisnosti i uvjetovanosti jezičnih zakonitosti, knjiga predstavlja instruktivan predložak za istraživanje drugih frazemskih tipova i zasigurno će biti nezaobilazni priručnik u daljnjim frazeološkim istraživanjima.

Marija Turk